

13. Про схвалення Концепції застосування програмно-цільового методу в бюджетному процесі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/538-2002-%D1%80>.
14. Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження Програми управління державним боргом на 2012 рік» [Електронний ресурс] /Режим доступу : http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/article%3Fart_id=326149&cat_id=255473.

Возняк Г. В.

Бюджетирование ориентировано на результат на региональном уровне: проблемы и пути решения

Изучен процесс бюджетирования ориентированного на результат и обосновано его влияние на социально-экономическое развитие региона. Дана оценка существующим проблемам использования данного способа прогнозирования бюджетов в Украине. Предложены пути усовершенствования процессов планирования бюджетов на региональном уровне.

Ключевые слова: бюджетирование ориентировано на результат, регион, бюджет региона, бюджетные средства.

Voznyak G.

Budgeting is focused on result at regional level: problems and solutions

In article process of budgeting focused on result is studied and its influence on social and economic development of the region is proved. The assessment is given to existing problems of use of this way in Ukraine. Ways of improvement of processes of forecasting of budgets at regional level are offered.

Key words: budgeting is focused on result, the region, the region budget, budgetary funds.

Возняк Галина Василівна – докторант Інституту регіональних досліджень НАН України, кандидат економічних наук, старший науковий співробітник.

УДК 369

С. А. Шимків

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

Проведено аналіз існуючих підходів до розуміння сутності поняття «страховий захист населення», а також запропоновано власне бачення дефініції цієї категорії. Розглянуто основні елементи системи соціального захисту населення і визначено взаємозв'язок між ними.

© С. А. Шимків, 2014

Ключові слова: соціальний захист населення, соціальне забезпечення, соціальне страхування, соціальні гарантії, соціальна допомога.

Постановка проблеми. Україна є соціальною державою, і тенденції, що відбуваються упродовж останніх років у даній сфері визначають необхідність створення соціально орієнтованої ринкової економіки. Побудова соціально-орієнтованої моделі ринкової економіки України потребує значної уваги до стану соціального захисту населення і всієї соціальної сфери загалом як до основного індикатора рівня розвитку країни та суспільного добробуту населення зокрема. У зв'язку з цим існує необхідність аналізу існуючих підходів до розуміння сутності поняття соціального захисту, його змісту та взаємодії основних елементів організації системи соціального захисту.

Необхідним елементом функціонування будь-якої розвиненої держави є соціальний захист. Окремі аспекти цього питання викликають дискусії у наукових колах, оскільки є надзвичайно актуальними та важливими для всіх країн.

В економічно розвинених державах соціальний захист є найважливішою складовою національної економіки, витрати на яку сьогодні становлять значну частину у структурі валового внутрішнього продукту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В Україні фундаментальними дослідженнями, які визначили науковий пошук у сфері соціальної державності та соціального захисту, стали роботи відомих вітчизняних та зарубіжних вчених, серед них: В. Базилевич [7], Н. Борецька [6], Н. Внукова [8], М. Вігдорчик [11], О. Гаманкова, Н. Горелов [4], В. Дерєга [2], О. Залетов, Р. Пікус, В. Роїк [3] та інші.

Дослідження проблем соціального захисту населення як однієї із комплексних систем розвиненої соціальноорієнтованої ринкової економіки займають важливе місце в роботах як учених, так і практиків в економічно розвинених країнах, у діяльності Міжнародної асоціації соціального захисту, Міжнародної організації праці, Європейського союзу, Ради Європи, міжнародних фінансових організацій, таких як Міжнародний банк реконструкції і розвитку, Міжнародний валютний фонд.

Невирішені частини загальної проблеми. Разом з тим, враховуючи досить широке коло розглянутих теоретичних та практичних питань, актуальним залишається проблематика, пов'язана з теоретико-методологічними основами соціального захисту населення в Україні, необхідність яких зумовлена спрямованістю держави на побудову соціально-ринкової економіки.

Мета статті полягає у поглибленні теоретико-методологічних основ соціального захисту населення, розкритті сутності понятійно-категоріально-го апарату даної сфери.

Виклад основного матеріалу. Упродовж багатьох років в Україні, як і інших багатьох країнах світу, активно обговорюються питання що характеризують сутність, зміст, стандарти і механізми досягнення високого рівня системи соціального захисту населення. Держава створює систему соціального захисту, що охоплює соціальне страхування, соціальне забезпечення, соціальні гарантії, соціальну допомогу, систему фінансування пенсій, допомог, компенсацій, медичних та інших соціальних послуг. Для того, щоб повніше розкрити зміст соціального захисту населення, на нашу думку, слід розглянути та проаналізувати підходи до трактування сутності даного поняття, яке є досить широким і охоплює всі верстви населення тією чи іншою мірою.

Уперше термін «соціальний захист» було застосовано у Сполучених Штатах Америки (далі – США) у 1935 році і пов'язано це було з прийняттям закону США про соціальний захист (Social Security Act). Відповідно, термін поступово розповсюдився на всі західні країни для позначення системи заходів, що захищають будь-якого громадянина і будь-якого жителя країни від економічної і соціальної деградації внаслідок безробіття, втрати чи скорочення прибутку, хвороби, при народженні дитини, від виробничої травми чи професійного захворювання, інвалідності, старості, втрати годувальника, тощо [1].

Разом з тим існують й інші погляди на предмет виникнення цього поняття. Так, наприклад, Гай Перрін зазначає, що не дивлячись на те, що цей термін уперше вжито у США, концепція системи соціального захисту сповна була втілена в новозеландському законодавстві 1938 року [2, с. 41]. Це є свідченням того, що починаючи від 30-х років ХХ ст. термін «соціальний захист населення» стає загальноживимим.

Серед науковців існують різні теоретико-методологічних підходи до трактування сутності поняття «соціальний захист», зокрема, його розглядають в широкому і вузькому сенсі. Тож згрупуємо найбільш поширені точки зору з приводу сутності «соціального захисту населення».

Думка В. Д. Роїка з приводу змісту соціального захисту така: у широкому сенсі – «це комплекс заходів щодо захисту працівників від соціальних ризиків ... охоплює всю сферу життєдіяльності працівників», у вузькому сенсі – «окремі складові цієї сфери» [3, с. 31].

Н. А. Горелов зазначає, що соціальний захист населення – це дії, що забезпечують реалізацію соціальних гарантій і гарантується шляхом створення систем соціального страхування і соціальної допомоги. При чому, виділяє активний соціальний захист, що передбачає активну політику на ринку праці та притягнення коштів громадян в систему соціального страхування, і пасивний соціальний захист, який полягає в переважному використанні коштів державних і громадських організацій [4, с. 159].

Міжнародна організація праці, дії якої спрямовані на підтримку міжнародного співробітництва у справі забезпечення миру в усьому світі й зменшення соціальної несправедливості за рахунок поліпшення умов праці (далі – МОП) визначає поняття соціального захисту як загальну базову соціальну підтримку всім громадянам, незалежно від внесків або тривалості їх трудового стажу.

І серед основних складових соціального захисту виділяє:

- медичну допомогу;
- допомогу внаслідок хвороби;
- допомогу по безробіттю;
- допомогу у зв'язку з народженням дитини, багатодітним сім'ям;
- допомогу внаслідок виробничого травматизму і професійного захворювання, за інвалідністю;
- допомогу у випадку втрати годувальника;
- допомогу за віком.

Тобто трактування соціального захисту розкривається за допомогою соціальної підтримки, яка надається всьому населенню і метою якої є соціальна безпека [5].

Більшість вітчизняних авторів наводять свої визначення щодо сутності «соціального захисту населення» переважно в широкому сенсі слова. Так, за визначенням Н.П. Борецької, соціальний захист – це комплекс правових, економічних та соціальних гарантій, що забезпечують кожному працюючому право на безпечну працю, збереження здоров'я у процесі праці, економічний захист і підтримку робітників та їх сімей у випадку тимчасової втрати працездатності на виробництві, медичну, соціальну і професійну реабілітацію. Та звертає увагу, що це системне поняття, що передбачає використання різних форм та методів соціального захисту з дотриманням диференційованого підходу до кожної людини або соціальної групи [6, с. 16].

В. Д. Базилевич, розкриваючи сутність страхового захисту зазначає, що він полягає в нагромадженні й витрачанні грошових та інших ресурсів для здійснення заходів з попередження, подолання або зменшення негативного впливу ризиків і відшкодування пов'язаних з ними втрат [7].

Н. М. Внукова соціальний захист визначає як державну підтримку певних категорій населення, які можуть зазнавати негативного впливу ринкових процесів, забезпечення відповідного рівня життя шляхом надання правової, фінансової, матеріальної допомоги окремим громадянам (найбільш вразливим верствам населення), а також створення соціальних гарантій для економічно активної частини населення, забезпечення прийнятних для країни умов життя та праці громадян, зокрема через установа соціальних стандартів [8, с. 8].

Цікаве та своєрідне визначення соціального захисту наведено в Американській енциклопедії (*The Encyclopedia Americana*): «соціальний захист, у загальному розумінні цього поняття, означає безпеку та свободу від страху і спрямоване до суспільства як до групи взаємопов'язаних та залежних один від одного людей». Основним аспектом, на який варто звернути увагу у цьому визначенні є суттєвий аспект соціального захисту, як можливість його існування тільки в солідарному суспільстві – «групи взаємопов'язаних людей», так як соціальний захист має реалізуватися спільними зусиллями всього населення країни [9].

Економічні складові соціального захисту висвітлено у Всесвітній енциклопедії (*The World Book Encyclopaedia*): «соціальний захист – це урядова програма, яка допомагає працівникам, пенсіонерам та їхнім сім'ям досягти рівня економічного забезпечення», тобто йдеться безпосередньо про економічну складову у забезпеченні добробуту громадян [10].

Як бачимо, наведені вище точки зору дозволяють говорити про те, що багато науковців розглядають соціальний захист населення в широкому і вузькому сенсі, виділяють активний і пасивний соціальний захист. При всьому цьому різноманітті наведених трактувань соціального захисту населення, ми вважаємо, що кожне з них має право на існування, тією чи іншою мірою доповнюючи та розкриваючи зміст даного поняття, оскільки кожне з них орієнтоване на розкриття (відображення) сутності категорії і на комплекс заходів щодо реалізації конкретних гарантій і прав, на підтримку працездатного і непрацездатного населення, тобто на конкретні практичні заходи.

Враховуючи вищевикладене, а також розглянувши іншу наявну літературу з даної проблематики, сформулюємо своє бачення розглянутої категорії «соціальний захист населення».

Ми вважаємо, що соціальний захист населення – це економічна категорія і конкретна соціально-економічна практична діяльність, що передбачає визначення та виявлення актуальних напрямів і встановлення порядку забезпечення гідних умов життя і вільного розвитку всіх груп населення соціальної держави за допомогою проведення нею соціально-орієнтованої економічної політики, заснованої на діючих в даній країні міжнародних, загальнонаціональних, регіональних нормативно-законодавчих актах.

Це діяльність державних і недержавних інститутів щодо здійснення заходів, які спрямовані на попередження або пом'якшення негативних наслідків для людини і її сім'ї при настанні певних соціально значимих обставин (у тому числі соціальних ризиків), а також на збереження та відновлення гідного і необхідного рівня їх соціального благополуччя і безпеки. Причому, право на соціальний захист, який адресований кожній людині і громадянину, слід відрізнити від комплексу дій соціального захисту - конкретних заходів держави,

спрямованих на більш повну реалізацію соціальних прав окремих груп населення.

Виокремлюючи широкий зміст даної категорії, то він розкривається через виявлення актуальних на конкретний, даний період напрямів соціального захисту всіх груп населення (працездатних, непрацездатних, соціально вразливих і т.д.) враховуючи ряд існуючих особливостей та забезпечення їм гідних умов життя і вільного розвитку. А вузький зміст категорії «соціальний захист населення», на наш погляд, криється у забезпеченні практичної захищеності кожної з груп населення, у відповідності до здійснення соціально-економічних заходів відповідно до наявної нормативно-законодавчої бази, яка і визначає соціальні допомоги, соціальні гарантії, пільги, тощо. Тобто відмінність наших міркувань полягає в тому, що широкий і вузький зміст поняття «соціальний захист населення» зводиться не до поділу населення на різні категорії, а орієнтований на той рівень і обсяг завдань, які вирішуються на визначеному етапі соціально-економічного розвитку країни, регіону.

Соціальний захист є проявом соціально-орієнтованої економіки, метою якого є підвищення добробуту та рівня життя громадян. Особливості реалізації та здійснення соціального захисту проявляються через ряд заходів та дій, що є складовими системи соціального захисту населення в Україні і включає: соціальне забезпечення; соціальне страхування; соціальну допомогу; соціальні гарантії; соціальну підтримку; соціальне обслуговування.

Схематично залежність складових системи соціального захисту зображено на *рис. 1*.

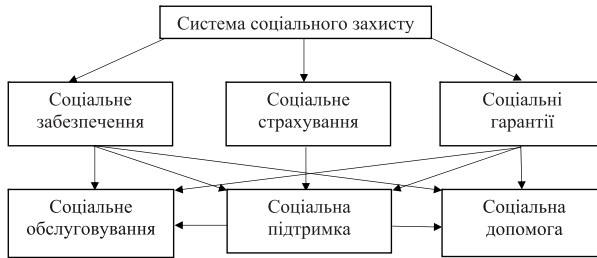

Рис. 1. Складові системи соціального захисту

Джерело: складено автором

Державне соціальне забезпечення є складовою системи соціального захисту і виконує функцію нагромадження та розподілу коштів соціального захисту, призначених на соціальну допомогу, виплати по соціальному страхуванню тощо. Отже, виходячи з цього, під соціальним забезпеченням ми розуміємо сукупність заходів, що спрямовані на матеріальну підтримку осіб та їх сімей державою та суспільством.

Соціальний захист населення реалізується також через систему соціального страхування. Під соціальний страхуванням ми розуміємо захист громадян від настання соціальних ризиків, які сьогодні трактуються як ймовірні події, які породжуються об'єктивними соціально-значимими причинами і призводять до втрати доходу, що спричиняє необхідність матеріальної підтримки громадян для задоволення мінімальних потреб незалежно від їх індивідуальних можливостей. Тобто, соціальне страхування виступає універсальним фінансовим механізмом, що дозволяє мінімізувати і компенсувати наслідки реалізації соціальних ризиків для найманих працівників, членів їх сімей та самозайнятого населення.

Відомий фахівець у сфері соціального страхування початку ХХ ст. М. А. Відгорчик визначає соціальне страхування як особливу форму організованої взаємодопомоги, при якій ризик відомого нещастя враховується заздалегідь, а пов'язані з цим ризиком матеріальні збитки розподіляються між усіма учасниками установи [11].

Відаючи належне ролі соціальному забезпеченню і соціальним допомогам, підтримуємо позицію тих науковців, зокрема, Н. М. Внукової, яка відводять соціальному страхуванню центральну роль в системі соціального захисту населення, зазначаючи при цьому, що його існування створює умови для відтворення робочої сили та захисту громадян у разі настання відповідних страхових випадків [12, с. 20].

Соціальне обслуговування являє собою діяльність соціальних служб з соціальної підтримки, надання соціально-побутових, соціально-медичних, психолого-педагогічних, соціально-правових послуг і матеріальної допомоги, проведення соціальної адаптації та реабілітації громадян, які перебувають у важкій життєвій ситуації.

В умовах економічної нестабільності соціальна підтримка продовжує залишатися практично антикризовим інструментом для збереження соціальної стабільності. Тим паче, що цієї підтримки потребує все більша чисельність населення, а не тільки найбідніші верстви.

Не менш важливим елементом системи соціального захисту є соціальна допомога – важлива форма підтримки суспільством осіб, котрі мають незадовільне матеріальне становище, нижче межі забезпеченості, тобто, таке яке не відповідає загальноприйнятому рівню забезпечення. Соціальна допомога може бити державною, гуманітарною, грошовою, благодійною або натуральною тощо. Під державною соціальною допомогою, мається на увазі, рівень матеріальної підтримки громадян, іншими словами, грошова виплата, що гарантується державою.

Під соціальні гарантіями розуміється конкретний прояв соціального захисту конкретної групи населення, маються на увазі конкретні зобов'язання

і справи (заходи, бюджети тощо), які мають адресну спрямованість, зміст, сенс. Наприклад, наведені вище елементи системи соціального захисту в своїй взаємодії забезпечують виконання наступних соціальних гарантій, що надаються населенню: оплата праці; пенсії; допомоги на дітей; стипендії; індексація доходів в умовах інфляції; компенсація втрат від стихійних лих; допомоги по безробіттю; медичне страхування; захист умов праці; соціальне обслуговування осіб літнього віку та інвалідів.

Отже, метою соціального захисту населення є підвищення добробуту та рівня життя громадян, а особливості реалізації та здійснення соціального захисту проявляються через ряд заходів та дій, що є складовими системи соціального захисту населення. В Україні система соціального захисту населення в умовах соціально-орієнтованої ринкової економіки продовжує своє формування і ще не можна зафіксувати його остаточну конфігурацію. Важливо, щоб його результати давали можливість, у разі необхідності, ними користувалися всім членам суспільства, а система соціального захисту характеризувалася своєчасністю її надання, відповідно до реальних потреб та зростання матеріального благополуччя громадян.

Список використаних джерел

1. Social Security Act, Pub.L. 74–271, USA, 1935.
2. Москаленко В. В. Сутність соціального захисту та його місце в політиці соціальної держави / В. В. Москаленко // Наукові записки НаУКМА. – К.: Видавничий дім «КМ Академія», 2003. – Т. 21: Політичні науки. – С. 41–44.
3. Роик В. Д. Социальная защита работников от профессиональных рисков / В. Д. Роик. – М.: Черноголовка, 1994. – 282 с.
4. Горелов Н. А. Энциклопедия труда и занятости / Н. А. Горелов, А. И. Тучков. – СПб, 1997. – 239 с.
5. Про мінімальні норми соціального забезпечення: конвенція МОП від 28.06.1952 № 102 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ilo.org.
6. Борецька Н. П. Соціальний захист населення на сучасному етапі: стан і проблеми : монографія. / Н. П. Борецька. – Донецьк : Янпрі, 2001. – 352 с.
7. Страхування : підручник / за ред. В.Д. Базилевича. – К. : Знання, 2008. – 1019 с.
8. Внукова Н. М. Соціальне страхування : конспект лекцій для студентів спеціальностей 7.050104, 7.050105 усіх форм навчання / Н. М. Внукова, Н. В. Кузьминчук. – Харків : Вид. ХДЕУ, 2004. – 216 с.
9. The Encyclopaedia Americana. Complete in thirty volumes. – New York, 1973. – Vol. 25. – P. 102.
10. The World Book Encyclopaedia: Complete in 22 vol.– Chicago; London; Sydney; Toronto, 1994. – Vol. 18 – P. 98.
11. Вигдорчик Н. А. Социальное страхование в общедоступном изложении / Н. А. Вигдорчик. – М. : Вопросы труда, 1927. – 191 с.
12. Внукова Н. М. Соціальне страхування : навч. посіб. / Н. М. Внукова, Н. В. Кузьмич. – К. : Кондор, 2006 – 352 с.

Шимків С.А.

Теоретико-методологические основы социальной защиты населения Украины
Проведен анализ существующих подходов к пониманию сущности понятия «страховая защита населения», а также предложено собственное видение дефиниции данной категории. Рассмотрены основные элементы системы социальной защиты населения и определена взаимосвязь между ними.

Ключевые слова: социальная защита населения, социальное обеспечение, социальное страхование, социальные гарантии, социальная помощь.

Shymkiv S.A.

Theoretical and methodological bases of social protection of population of Ukraine
The paper analyzes existing approaches to understanding the essence of the concept of «social protection of population» and proposes its own vision definition of this category. The study examines basic elements of the social protection system and defines the relationship between them.

Key words: social protection of population, social security, social insurance, social guarantees, social assistance.

Шимків Світлана Анатоліївна – аспірант Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

УДК 330.837:330.34(477)

М. П. Панковець

СУЧАСНА ОЦІНКА РОЛІ ІНСТИТУЦІЙНОЇ ТЕОРІЇ ДЛЯ ПОШУКУ ШЛЯХІВ ПОДОЛАННЯ КРИЗИ В УКРАЇНІ

Досліджено наукові підходи до визначення єдності і суперечностей у розвитку суспільства, держави та економіки в контексті інституційних засад становлення Української незалежної держави і результатів цього процесу станом на початок 2014 року.

Ключові слова: суспільство, держава, економіка, інституційні перетворення.

Постановка проблеми. Політичні події в Україні кінця 2013 – початку 2014 року стали колосальним струсом для цілого світу, завершивши той історичний етап після краху соціалістичної системи, який можна назвати «рожевим». Відносно безболісний розпад Радянського Союзу та переорієнтація

© М. П. Панковець, 2014